

Курсова работа

тема:

*Същност и специфика на обучението и образованието на
възрастните.*

„Обучението е изключително важен педагогически и социален феномен, свързан с развитието не само на отделния индивид, но и на цялото общество.

Появата и развитието му се свързват с развитието на обществото и необходимостта от предаване и възпроизводство на натрупания социален и духовен човешки опит. Според Пл. Радев „...основното предназначение на обучението е възпроизводство на социален и други форми на опит, както и на културни ценности, което се извършва чрез взаимно свързани, целенасочени действия и процеси.”/1,стр.23/

Обучението е тясно свързано с обществено-историческото развитие и с конкретните потребности на дадено общество, което определя динамичния му характер. То е свързано с икономиката, политиката, моралните ценности и народопсихологията на дадена страна. Затова обучението може да се разглежда като значимо средство за развитие на всеки индивид, на неговите потенциални възможности, което ще позволи удовлетворение на собствените му потребности, реализация на заложените и даденостите.

Същността на обучението се изразява в процесите на учене и преподаване. Тя се разкрива напълно, когато се изясни спецификата на единство и взаимодействие между тези две звена, взимайки под внимание собствените им особености.

„И двата процеса имат множество аспекти, които трябва да бъдат изучени - педагогически, психологически, социален, технологически - ,за да бъде добита цялостна представа относно сложността на тези феномени. Познаването на характеристиките дава възможност на преподавателя да ръководи научно процеса на обучение. Според проф. д-р Петър Петров "...активността на двата субекта на обучение - на учителя и на учениците,

е необходима предпоставка за ефективното му осъществяване." Това не е механична , нито само външна връзка. Това е както взаимодействие, така и отношение между субектите.

Обучението играе важна роля в цялостното развитие на индивида. Освен , че е средство за обогатяване, то има формиращо и развиващо въздействие върху личността, съдейства активно за развитие на културата и творческата дейност, формира ценностна система, т.е. спомага за изграждането на личността.”/2/

Обучението е двустранен процес между преподавателя и колективния субект. Развитието на учебната дейност и на качеството обучаемост се постига в процеса на педагогическо взаимодействие между учител и учащи, като основна характеристика на обучението е функционалното единство между дейността на двата субекта.

„Общуването между преподавателя и приемника на информацията по време на определен учебно-познавателен процес е съзнателно и преднамерено регулиране на актовете на общуване в съответствие със социално значими цели. То имплицитно съдържа в себе си нормативно проектираната и осъществена дейност и поради това приема наименованието “педагогическо общуване”. Обучението е по особен начин организирано общуване. Общуването не е паралелен процес, а самото съществуване на обучението . Общуването не е нищо друго освен взаимодействие между обучаващите и обучаваните, в процеса на което и посредством което се осъществява възпроизвеждане и усвояване на съдържанието на обучението (т.е. определена дейност и нейните резултати) в съответствие с поставената цел.”/2/

След като обучението, което е научно обосновано чрез същностното дидактическо отношение “преподаване - учене” като единство от две

дейности, придобива по-пълни характеристики в резултат на по-нататъшни изследвания на интензификацията на обучението, които включват дидактическата комуникация като един от частните случаи на социалната комуникация и иманентна характеристика на обучението, реализирането на комуникативната дейност от колективен субект, а нейната основна форма (вербалната комуникация) - от два субекта, както и взаимодействието между колективните ѝ субекти, трябва да се подчертае, че резултатите от тези нови изследвания придават на обучението субектно-субектен характер, а съставлящото го единство от дейности се реализира от колективен субект. „Обменът на информация с помощта на комуникативни знакови системи е същностната част и на психолого-педагогическата формулировка на педагогическото общуване, тълкувано като процеси, които се осъществяват във и между социалните общности на педагогическата система, чиято същност се състои в обмен на учебно-възпитателна информация, педагогическо взаимодействие и взаимно възприемане и разбиране. Структурните компоненти на педагогическата система са педагогическата цел, наличието на определена учебна и научна информация, “живи” съставки на педагогическата система (хора, изпитващи потребност от определена подготовка, образование или възпитание) и педагози (владеещи определена информация, средства за комуникация и психологически знания за субектите, с които ще си взаимодействат).”/2/

Предаваната, обработвана и обменяна учебна информация и нейното адекватно възприемане и разбиране се осъществява посредством вербалната комуникация, съпътствана от невербални средства на комуникация (оптико-кинетични знаци: жестове, мимика, пантомимика; паралингвистични знаци: диапазон и тоналност на гласа;

екстралингвистични знаци: пауза, смях и темп; проксемикатни средства: пространство, време, контакт с очите).

В условията на динамични промени в различните области на живота все повече хора се нуждаят от допълнително образование, предлагано от системата за обучение на възрастни. От друга страна, независимо от периода на живота си, за хората е полезно и необходимо за подхранване на самоуважението и самочувствието заниманието с учене в организирани курсове или под формата на самообучение. Възрастните /в това число и старите хора/ се нуждаят от социална реализация и социализация, при които образованието заема важно място. „Според дефинициите *възрастен* е всеки пълнолетен, зрял човек, постигнал пълно развитие и сила, достатъчно голям, за да гласува, да се ожени и пр. Психологическото определение за възрастен е : „човек, който достига до представата за себе си като отговорен за собствения си живот или като саморъководещ се.”¹, стр.269/ Следователно „клиентите” на различните курсове за обучение на възрастни не са ученици, което изисква съобразяване с редица възрастови и психологически особености и тези хора не бива да бъдат обучавани по същия начин като децата.

Възрастните изпитват постоянна потребност да се доказват и да успяват. Удовлетворяването на тези потребности се изразява в непрестанно търсене на нова информация и знания, формиране и усъвършенстване на нови умения. При децата водещо е желанието, постепенно усиливащо се до осъзнаване на потребността, за да достигне до увереност. Докато при възрастните по-често водещо е личното решение на базата на преценяване и избор на възможностите, ползата, плюсовете и минусите в едно или друго решение.

Най-общо отношението, постъпките, изборът на възрастните са

мотивирани от жизнените им цели и вътрешни подбуди, вътрешно осъзнати потребности, външен натиск, на който не могат или не искат да се противопоставят, потребността да общуват, степента на развито самочувствие, самоувереност, самоуважение, степента на финансова зависимост или независимост, общата им култура и умения да търсят и намират правилното решение. Решението дали да се учи се определя именно от тези фактори. Но и най добрите предложения не биха привлекли един възрастен в учебен курс, ако не си е отговорил на въпроса „Защо трябва да правя това точно сега, точно тук и по този начин?“. Водещият мотив е ползата от влагането на усилия в определена дейност. Възрастните учащи идват по собствено желание да учат, доброволно. Остават в курса толкова дълго, колкото искат и си отиват също доброволно.

„Изхождайки от степента на зависимост при вземането на решения, Малкълм Ноулис определя основните характеристики на ученика и на възрастния / според педагогическия и андрагогическия модели:/” /1,стр.272/

1. Концепция за ученето.

„Децата ученици са зависими личности – педагогическият модел приписва пълната отговорност на учителя за вземането на всички решения, както и за изготвянето на модел за обучение”/1,стр.272/ /какво, кога и как трябва да се учи/. Докато „възрастният учащ е саморъководещ се, изпитващ потребност да бъде възприеман от другите като способен да поема отговорност за себе си, въпреки, че когато се връщат към обучение в зряла възраст, възрастните се връщат и към „училищната си” зависимост и дори изискват да бъдат обучавани”/1, стр.272/. Но третирането им като деца може да доведе до конфликт с психологическата им потребност да

ръководят сами себе си, което пренасочва енергията им за учене в посока справяне с този вътрешен конфликт.

2. Роля на опита.

„Децата влизат в учебната дейност с малък опит, който не се преценява като важен” /1,стр.272/ и няма особена стойност за обучението им. Набляга се на учителския опит и авторитет, на авторските колективи, изготвили учебниците, и на аудиовизуалната помощ. В съответствие с това използваните методики на образование и технически средства са уроци, лекции, помагала за четене и аудиовизуални презентации.

Възрастните учащи предприемат обучение с по-голям жизнен и учебен опит, който е с различно качество, съобразно индивидуалните характеристики и отделните специалности. Това определя възможността да бъдат източник на знания един за друг и следователно се акцентира върху методите и техниките за групова работа, индивидуалните планове и учебните договори. „С възрастта често се развиват определени навици за мислене и действие, за оценяване на действителността, както и съпротиви и предразсъдъци към друг начин на мислене и действие”/1, стр.273/. Но при всички положения „недооценяването на опита и неговото отхвърляне означава отхвърляне на личността”/1, стр.273/. При учебния опит обаче нещата са различни, поради откъсването на възрастния от учебния процес за по-продължително време, което е причина за загуба на навици за учене. Това може да предизвика напускане на курса преди той да е завършил. От друга страна различните курсове изискват различни учебни умения, чието развитие изисква преподавателят да отдели специално внимание за това.

3. Отговорност и готовност за учене.

„Децата проявяват готовност за учене, когато им се каже, че трябва да учат”/1, стр.273/. Готовността и отговорността относно учебния процес в

голяма степен се определят от възрастта. При възрастните степента на отговорност и готовност за учене по принцип е по-висока, което е свързано с осъзнатото значение на по-високата образователна степен – това ще подобри живота им. „Всяка критична ситуация може да повлияе върху готовността за учене, но процесът може да бъде стимулиран посредством ангажиране на възрастните в планиране на собствената им кариера и поставянето им в ситуация, чрез която да осмислят какви биха искали да бъдат.” /1, стр.274/

4. Ориентация към учене.

„Деца – ученици навлизат в една предметно-центрирана ориентация за учене”/1, стр.274/. За тях ученето е процес на запаметяване на учебното съдържимо по определени предмети, учебната програма е организирана в учебни единици и определена последователност по всяка дисциплина, съобразено с нейната логика, като се цели даване на базови знания и умения на децата за разбиране на заобикалящия ги свят.

Възрастните учащи се ориентират към учене, когато имат необходимост от конкретно знание в определена сфера. По-голямата част от възрастните учат, за да могат да изпълнят някаква задача, да решат проблем или да подобрят качеството си на живот. В този смисъл „учебното съдържание е ориентирано по-скоро около жизнените ситуации, проблеми и прилагането на знанията в определена професионална сфера, отколкото около учебни единици по предмета.” /1, стр.275/

5. Мотивация за учене.

Деца първоначално по-често са мотивирани от натиск на родители, учители, от желание за съревнование с връстниците си, страх от провал и пр. Осъзнаването на знанието като ценност и появата на мотивацията за

учене се регистрират по-късно.

При възрастните учащи също може да има известна външна мотивация, но потенциалните мотиви са вътрешните: потребност от самоуважение, по-голяма самоувереност, признание, самоактуализация, подобряване качеството на живот и т.н. Намирането на отговор на въпросите в процеса на учене, чувството за успех и оценени усилия са допълнителна мотивация за влягане на повече усърдие и постигане на по-добри резултати.

Тези различия между децата и възрастните като учащи определят отказа от прилагане на педагогическия подход при обучението на възрастни и оправдават нуждата от разработване и прилагане на андрагогическия подход. Това означава договаряне на целите, процедурите, учебния плана, методите и средствата на обучение, критериите и вида на оценяването, като „терминът „договаряне“ предполага разпределяне на властта и равнопоставеност между членовете на групата без да се елиминира преподавателят.”/1, стр.275/ Необходимо е критично и творческо мислене относно това какво и как трябва да се учи, което е подход на неформалното обучение, но е подходящ и за формалното обучение на възрастни. Основната идея на андрагогическия модел е , „че всеки възрастен може да контролира своето учене и мислене.”/1, стр.276/ От съществено значение е и позицията, че „преподавателят има точно толкова потребност и потенциал да учи, колкото и останалите членове на групата, което определя възприемането му наравно с останалите като улесняващ учебната дейност.” /1,стр.276/ Преподавателят се явява „мениджър на учебния процес, който организира обучението около седем основни елемента: създаване на подходящ стимулиращ микроклимат”/1,стр.277/ / по-важен е психологическият

микроклимат, характеризиращ се с взаимно уважение и доверие, сътрудничество, подкрепа, хуманност, удоволствие от ученето/, „включване на учащите в съвместно планиране на всички дейности”/1,стр.277/, „включване на учащите в съвместно диагностициране на собствените им потребности от учене”/1,стр.277/, участие на обучаващите се „във формулиране на учебните цели, участие в разработването на лични планове и стратегии за собственото им учене, подпомагане на учащите в осъществяването на тези стратегии и включване в оценяването на собственото им учене като качество, резултати и ефективност.”/1,стр.278/ При планиране на занятията е много успешен „Подходът на шестте въпроса”: Кой?, Какво?, Защо?, Как?, Кога?, Къде?. Най-труден е отговорът на въпроса „Защо?”, т.е. „каква е целта на занятието и как то се вписва в програмата на курса като цяло.”/1,стр.278/

Подготовката на преподавателя за конкретно занятие .включва също подбор и заучаване на фактите, обмисляне и преценка как може да се използва предишен опит и знания, подготовка на увод и репетиране. За добрия работен план на занятието преподавателят трябва внимателно да разпредели времето си и да подбере и подреди приоритетите на занятието. За избора на конкретни методи и средства за реализиране на учебното съдържание е важно „преподавателят предварително да прецени конкретната учебна ситуация, която се определя от три основни компонента:”/1,стр.280/

1. „Възможности на учащите по отношение на”/1,стр.280/: ниво на предшестваща подготовка, житейски и професионален опит, степен на социална и психологическа зрялост, отношение към ученето.
2. „Възможностите на преподавателя”/1,стр.280/: мотивираност, степен

на познаване на положителните и отрицателните страни на отделни методики, техники, подходи и диференциран подход при използването им, степен на познаване на различни начини за оценяване на учащите, умения за анализ на конкретна ситуация, умения за адекватно реагиране в изменяща се ситуация, комуникационни умения, психологическа стабилност и други личностни качества.

3. „Състояние и възможности на материалната база”/1,стр.281/: размери и мебелировка на залата, учебни и технически средства, литературни източници и разнообразни дидактически материали.

Резонно е първото занятие да бъде отделено за запознанство с групата и организационни разяснения, договаряне на правила за поведение и уточняване на взаимоотношения. Това позволява учащите да са наясно от самото начало какво се очаква от тях и какво могат да очакват от преподавателя.

Всяко занятие следва „определена логика и структура.”/1,стр.281/ В началото започва с увод, съдържащ идентификация на преподавателя, провокиране на интерес към темата и ангажиране на вниманието на аудиторията, аргументация на потребността от това учащите да слушат, обяснение на процедурата по конкретното занятие, тема на занятието, цел и задачи, задаване на предварителни въпроси от учащите за уточняване на основни моменти в уводната част.

За структуриране на основната част се използват два начина:

1.Първи начин - Метод на четирите „П” – позициониране, представяне на проблема, посочване на принципни алтернативи и предложение за работа.

2.Втори начин - определяне на нерешените въпроси, посочване на източника на информация за решаването на проблема, приложение на

определената информация.

При провеждане на занятието е важно преподавателят да представя статистически данни чрез схеми, таблици, диаграми, да не набляга на помощната документация, да се изразява с кратки и ясни думи, с активни глаголи и конкретни съществителни, да избягва жаргонни и диалектни думи, да разграничава параграфите в представяната информация, да е обиграл добре тембъра на гласа и скоростта на изговор, да има зрителен контакт с аудиторията и да говори ясно и високо, особено в края на изречението.

Контролът и оценката на всяко занятие и в края на курса са изключително важни. Те са равностойно разпределени между преподавателя и учащите и взаимно се допълват. Могат да се осъществят посредством групово самоуправление /оценяване по двойки/, чрез „наблюдатели“ /определени лица, които наблюдават работата на подгрупите, след което оценяват и дават препоръки/, чрез различни форми за обратна връзка /лична оценка, обратна информация от учащите, обратна информация от преподавателя или „кръг“ /

„Оценяването на работата по време на занятието може да стане и чрез аудио или видеозапис, което дава възможност да се анализира занятието като цяло, да се регистрира участието, да бъдат отчетени отделните мнения, да се акцентира на важните моменти от дискусията.”/1,стр.285/ „За да е ефективно оценяването, трябва внимателно да се подбере формата за обратна информация и подходящите оценители.”/1,стр.285/ Това е необходимо, за да „се постигне качествено оценяване, да се анализират постиженията и да се достигне до решения за подобряване на работата”/1,стр.286/, с оглед търсене на по-добри резултати при следващо провеждане на курса.

„Целта на андрагогическия подход и андрагогическия процес е гарантиране на възможността възрастният да бъде създател, автор, творец на

собственото си мислене и чувства.Реализирането на тази цел би довело до формиране на „интегриран” тип личност /според Фрейре/”/1,стр.286/ - човек, притежаващ собствено мнение , базирано на лични убеждения, „способен да се справи с промените и да контролира съдбата си.”/1,стр.286/

Използвана литература:

1. Проф. д-р Теодор Попов: *ПЕДАГОГИКА Втора част: "Теория на обучението. Дидактика"*
2. Н. Чолаков „*Дидактическа комуникация*”